

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СХІДНОЄВРОПЕЙСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ
Факультет психології та соціології
Кафедра педагогічної та вікової психології**

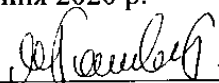
СИЛАБУС
нормативної навчальної дисципліни
ПСИХОЛОГІЯ ДЕПРИВАЦІЇ
підготовки магістра
спеціальності 053 Психологія
освітньо-професійної програми Психологія,
Практична психологія (психологічне консультування та психотерапія)

Луцьк – 2020

Силабус нормативної навчальної дисципліни «Психологія депривації»
підготовки магістра, галузі знань: 05 Соціальні та поведінкові науки,
спеціальності 053 Психологія, за освітньо-професійною програмою
Психологія, Практична психологія (психологічне консультування та
психотерапія)

Розробник: Гошовський Ярослав Олександрович, доктор психологічних
наук, професор кафедри педагогічної та вікової психології

Силабус нормативної навчальної дисципліни затверджений на
засіданні кафедри педагогічної та вікової психології
протокол № 1 від 27 серпня 2020 р.

Завідувач кафедри: проф. Гошовський Я.О.

І. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни
Денна форма	Галузь знань:	Нормативна (Цикл професійної підготовки)
Кількість кредитів – 4	05 Соціальні та поведінкові науки 053 «Психологія»	Рік підготовки: 1-й
	Освітньо-професійна програма: Психологія, Практична психологія (психологічне консультування та психотерапія)	Семестр 1
Загальна кількість годин - 120	Освітній ступінь: магістр	Лекції – 18 год.
		Практичні, семінарські - 16 год.
		Лабораторні -12 год.
		Самостійна робота – 64 год.
		Консульт.-10
		Вид контролю: екзамен

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни
Заочна форма	Галузь знань:	Нормативна (Цикл професійної підготовки)
Кількість кредитів – 4	05 Соціальні та поведінкові науки 053 «Психологія»	Рік підготовки: 1-й
	Освітньо-професійна програма : Психологія	Семестр 1
Загальна кількість годин - 120	Освітній ступінь: магістр	Лекції - 10 год.
		Практичні, семінарські -4 год.
		Лабораторні -4 год.
		Самостійна робота - 92 консультації – 10
		Вид контролю: екзамен

II. Інформація про викладача

Гошовський Ярослав Олександрович

доктор психологічних наук

професор

професор кафедри педагогічної та вікової психології

+380509171793,

<https://uk.wikipedia.org/wiki> ,

<https://orcid.org/0000-0003-1026-386X> ,

<https://scholar.google.com.ua/citations>

III. Опис дисципліни

1. Анотація курсу

Курс «Психологія депривації» спрямований на вивчення психологічних особливостей особистості в умовах різновидових обмежень розвитку (соціальна, сімейна, комунікативна, сенсорна, економічна та ін. депривації) Предметом вивчення навчальної дисципліни є депривована особистість, яка переживає різновидові та різномодальні обмеження онто- і соціо- генезу.

- 2. Пререквізити:** Вивчення дисципліни базується на дисциплінах загального та професійного циклів підготовки попередніх років навчання. Для вивчення курсу студенти потребують базових знань з дисциплін «Загальна психологія», «Вікова психологія», «Соціальна психологія», «Спеціальна психологія», «Клінічна психологія», «Експериментальна психологія», «Психодіагностика».

Постреквізити: Основні положення навчальної дисципліни мають застосовуватися при вивченні навчальних дисциплін «Психогенеза особистості в нормі та девіації», «Психологія агресії, насильства і травми»

3. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета навчальної дисципліни – ознайомлення студентів з психологічною специфікою впливу депривації як розімкнутого різновидового феномена на онто- і соціогенез особистості.

Завдання вивчення курсу

Основні завдання полягають у тому, щоб магістри засвоїли базові теоретичні поняття психології депривації, методи емпіричного вивчення депривованих осіб та надання їм кваліфікованої професійної психологічної ревіталізаційної допомоги.

4. Результати навчання (Компетентності)

У ході вивчення навчальної дисципліни магістри повинні набути компетенцій:

Загальних:

ЗК 1 – Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.

ЗК 2 – Знання та розуміння предметної області та специфіки професійної

діяльності психолога.

ЗК 3 – Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.

ЗК 4 – Навички використання інформаційних і комунікаційних технологій.

ЗК 5 – Навички міжособистісної взаємодії.

ЗК 6 – Здатність працювати в команді.

ЗК 7 – Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.

ЗК 8 – Здатність проведення досліджень на відповідному рівні.

ЗК 9 – Здатність генерувати нові ідеї (креативність).

ЗК 10 – Вміння виявляти, ставити та розв'язувати проблеми.

ЗК 11 – Цінування та повага різноманітності та мультикультурності.

ЗК 12 – Здатність діяти на основі етичних міркувань (мотивів). Здатність діяти соціально відповідально та свідомо.

Фахових:

ФК 2 – Вміння самостійно збирати та критично опрацьовувати, аналізувати та узагальнювати психологічну інформацію з різних джерел.

ФК 3 – Розвинута здатність конструювати дизайн, розробляти програму та виконувати складні психологічні дослідження з використанням широкого кола якісних та кількісних методів та високоспеціалізованого, валідного і надійного психодіагностичного інструментарію.

ФК 4 – Розвинута здатність аналізувати та систематизувати отримувати результати, формулювати аргументовані висновки та рекомендації.

ФК 5 – Розвинуте вміння організовувати та надавати психологічну допомогу (індивідуальну та групову).

ФК 6 – Здатність здійснювати просвітницьку та психопрофілактичну роботу відповідно до запиту.

ФК 7 – Розвинуте вміння організовувати та надавати психологічну допомогу особистості, що перебуває в екстремальних умовах.

ФК 8 – Здатність усвідомлювати межі своєї компетентності та дотримуватися норм професійної етики.

ФК 9 – Здатність до особистісного та професійного самовдосконалення, навчання та саморозвитку.

ФК 10 – Навички міжособистісного спілкування та роботи в команді у процесі професійної діяльності.

ФК 11 – Здатність професійно викладати психологічні дисципліни.

ФК 12 – Уміння адаптуватися до нових ситуацій та здатність до професійної мобільності.

ФК 13 – Уміння здійснювати превенцію, психологічний супровід та надання ревіталізаційної допомоги особам з групи ризику.

ФК 14. Навички розроблення концептуальних та інноваційних проектних рішень з планування психологічної діяльності.

ФК 15. Управління комплексними діями або проектами, відповідальність за прийняття рішень у конкретних виробничих умовах.

5. Структура навчальної дисципліни представлена у вигляді таблиць (денна форма навчання)

Назви змістових модулів і тем	Усього	Лекц.	Прак. зан.	Лабор.	Сам. роб.	Ко. нс.	Форма контролю / бали
Змістовий модуль I. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВИВЧЕННЯ ДЕПРИВОВАНОЇ ОСОБИСТОСТІ							
Тема 1. Психологія депривації як соціально-психологічний феномен. Загальні питання психології депривації	22	4	4	2	2		реферати, робота в групах / 3б.
Тема 2. Історіогенез наукових уявлень про психічну депривацію	20	2	2	2	12	2	Опитування, ДС / 5б.
Разом за змістовим модулем I.	42	6	6	4	24	2	8б.
Змістовий модуль II. ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ РІЗНОВИДОВОЇ ДЕПРИВАЦІЇ							
Тема 3. Соціально-психологічні особливості різновидової депривації	26	4	4	4	12	2	реферати, робота в групах / 10б.

Тема 4. Основні психолого-педагогічні аспекти депривації особистості в навчально-виховних установах закритого типу. Закладова депривація	28	4	4	2	14	4	реферати , робота в групах / 8б.	
Тема 5. Ресоціалізація депривованої особистості	24	4	2	2	14	2	реферати , робота в групах / 5б.+ 7б.максимально участь у конференціях, підготовка статті	
Разом за змістовим модулем ІІ	78	12	16	8	40	10		
Всього	120	18	16	12	64	8	40б.	
Види підсумкових робіт								
МКР								60 б
Інше: магістри, які пропустили заняття мають можливість відпрацювати їх, виконавши індивідуальні завдання, реферати, конспекти. Студенти мають право отримати додаткові бали за підготовку статті та участь у конференції, яку проводить щорічно кафедра.								

(заочна форма навчання)

Назви змістових модулів і тем	Усього	Лекц	Прак. Зан.	Лабор	Сам.р об.	Конс.	Форма контролю / бали
Змістовий модуль І. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВИВЧЕННЯ ДЕПРИВОВАНОЇ ОСОБИСТОСТІ							
Тема 1. Психологія депривації як соціально-психологічний феномен. Загальні питання психології депривації	19	2			15	2	
Тема 2. Історіогенез наукових уявлень про психічну депривацію	19	2			15	2	
Разом за змістовим модулем І.	38	4			30	4	
Змістовий модуль ІІ. ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ РІЗНОВИДОВОЇ ДЕПРИВАЦІЇ							

Тема 3. Соціально-психологічні особливості різновидової депривації	30	2	2	2	22	2	реферати, робота в групах, опитування, ДС/15б.	
Тема 4. Основні психолого-педагогічні аспекти депривації особистості в навчально-виховних установах закритого типу. Закладова депривація	26	2	2		20	2	реферати, робота в групах, опитування, ДС/10б.	
Тема 5. Ресоціалізація депривованої особистості	26	2		2	20	2	робота в групах, опитування, ДС/5б.	
Разом за змістовим модулем II	82	6	4	4	62	6	40б	
Всього	120	10	4	4	92	10	40б.	
Види підсумкових робіт								
МКР								60 б
Інше: магістри, які пропустили заняття мають можливість відпрацювати їх, виконавши індивідуальні завдання, реферати, конспекти. Додатково магістри можуть отримати 10б. за підготовку статті у кафедральний збірник, участь у конференціях, вебінарах, круглих столах (наявність сертифікату обов'язкова).								

Завдання для самостійного опрацювання

1. Особливості розвитку взаємин в закладах інтернатного типу.
2. Вивчення психічних особливостей розвитку особистості на різних вікових етапах.
3. Особливості розвитку різних психічних функцій; різних аспектів поведінки; проблем статевого виховання; медико-психологічних аспектів; психологічної допомоги сім'ям, що взяли на виховання дітей-сиріт.
4. Психологічні характеристики безпритульних дітей та дітей з притулку.
5. Вплив розлучення з матір'ю на розвиток особистості дитини.
6. Наслідки депривації для розумового й особистісного розвитку
7. Теоретичні методи вивчення психології депривації.
8. Емпіричні методи вивчення психології депривації.
9. Методи активного соціально-психологічного навчання підлітків (медіально-рефлексійний тренінг, навчально-рольові ігри тощо);
10. Методи математичної обробки даних (кореляційний, факторний, дисперсійний, кластерний аналіз).
11. Депривація стимульна (сенсорна);

12. Депривація значень (когнітивна);
13. Депривація емоційного ставлення (емоційна).
14. Депривація ідентичності (соціальна).
15. Особливості статево-рольового розвитку вихованців в інтернаті.

ГУ. Політика оцінювання

Політика викладача щодо студента:

магістр повинен отримати бали під час занять (враховуються бали за групову та індивідуальну роботу, виступи, дискусію, тренінгові заняття, реферати, виступи на конференціях, круглих столах, вебінарах (наявність сертифікату) та підготовка статей з окресленої проблематики), якщо він присутній, або у час відведений для відпрацювання і консультацій.

Політика щодо академічної доброчесності:

Магістр повинен дотримуватись академічної доброчесності:

- Самостійно виконувати навчальні завдання, завдання поточного та підсумкового контролю результатів навчання;
- Посилання на джерела інформації у разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей;

Дотримання норм законодавства про авторське право і суміжні права;

- дотримання принципів та положень Етичного кодексу психолога (<http://nsj.gov.ua/files/1448287570%D0%95%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%B9%20%D0%BA%D0%BE%D0%B4%D0%B5%D0%BA%D1%81%20%D0%BF%D1%81%D0%B8%D1%85%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D0%B0.docx.pdf>)

За порушення академічної доброчесності (плагіат, фальсифікація, списування, обман тощо) здобувачі освіти можуть бути притягнені до академічної відповідальності:

повторне проходження оцінювання (контрольна робота, іспит, залік тощо);
повторне проходження відповідного освітнього компонента освітньої програми; відрахування з Університету.

Усі письмові роботи перевіряються на наявність плагіату і допускаються до захисту із коректними текстовими запозиченнями не більше 25%.

Списування під час контрольних робіт та заліків заборонені (в т.ч. із використанням мобільних пристроїв).

Політика щодо перескладання: усі заняття студенти відвідують згідно розкладу навчального процесу, однак, якщо студент має право на вільне відвідування, то може відпрацювати пропущені заняття під час індивідуальних консультацій або виконати письмово індивідуальні завдання (реферати, конспекти, підготовка статті).

У. Підсумковий контроль

З навчальної дисципліни «Психологія депривації» передбачено екзамен. Загальна оцінка за курс складається як алгебраїчна сума оцінок за кожен з двох модулів: складається з балів, які отримує студент за навчальну

діяльність – підготовку та виступи на практичних заняттях та виконання лабораторних робіт, підготовку статті та виступи на конференціях, семінарах, участь у вебінарах, круглих столах(40 балів). МКР оцінюється максимальною кількістю балів - 60. Якщо студент хоче покращити результат або отримав недостатньо балів, то він повинен з'явитись на екзамен і скласти його. Екзамен оцінюється від 0 до 60 балів. У такому випадку бали за поточне оцінювання сумуються з балами, отриманими на екзамені, а результати МКР не враховуються.

УІ. Підсумковий контроль

На екзамен виносяться питання, які потребують творчої відповіді та уміння синтезувати отримані знання і застосовувати їх під час розв'язання практичних задач. Екзамен проводиться в письмовій формі і включає три питання: 1 питання теоретичне передбачає ґрунтовний аналіз окресленої проблеми, 2 – питання прикладне передбачає використання теоретичних знань під час вирішення практичних задач, третє питання творче – вимагає креативного підходу у вирішення складної ситуації.

УІ. Шкала оцінювання

Оцінка в балах за всі види навчальної діяльності	Оцінка
90-100	відмінно
82-89	Дуже добре
75-81	добре
67-74	задовільно
60-66	достатньо
1-59	незадовільно

VII. Рекомендована література та інтернет-ресурси

Основна література

1. Болтівець С. Чи потрібні нам школи соціальної реабілітації (неповноцінні фізично і психічно хворі діти) / Болтівець С. // Директор школи. – 2001. – № 10. – С.7.
2. Бондаренко Г.И. Социально-эстетическая реабилитация аномальных детей // Дефектология. – 1998. – №3. – С.12–19.
3. Бондаренко А.Ф. Психологическая помощь : теория и практика / Бондаренко А.Ф. – К. : Укртехпресс, 1997. – 215 с.
4. Бридж Дж. До і після комунізму : західний погляд на догляд у громаді за дітьми-інвалідами в Україні / Бридж Дж. // Соціальна політика і соціальна робота. – 2000. – № 34. – С.21–36.

5. Бромет Е. Психічне здоров'я дітей, потерпілих внаслідок аварії на Чорнобильській АЕС : досвід епідеміологічного дослідження) / Бромет Е. // Соціологія : теорія, методи, маркетинг. – 1998. – № 6. – С.25–52.
6. Буянов М.И. Ребенок из неблагополучной семьи. Записки детского психиатра : кн. [для учителей и родителей]. – М. : Просвещение, 1988. – 207 с.
7. Бютнер К. Жить с агрессивными детьми / Карл Бютнер. – М. : Педагогика, 1991. – 144 с.
8. Валицкас Г.К. Самооценка у несовершеннолетних правонарушителей / Валицкас Г.К. // Вопросы психологии. – 1989. – № 1. – С.45–54.
9. Выговская Л.П. Эмпатийные отношения младших школьников, воспитывающихся вне семьи : автореф. канд. психол. наук : спец. 19.00.07 „Педагогическая и возрастная психология”. – К., 1991. – 22 с.
10. Гошовський Я. Ресоціалізація депривованої особистості / Гошовський Я. // Монографія. – Дрогобич: Коло, 2008. – 480 с.
11. Дадонкин А.С. Церква як засіб ресоціалізації засуджених / Дадонкин А.С. // Організація соціальної роботи з молоддю, що повернулася з місць позбавлення волі. – Сімферополь : Кр ЦССМ, 2001. – С.8.
12. Данилова Т.В. Організація психолого-педагогічної реабілітації, соціальної адаптації та професійного навчання в умовах санаторію “Хаджибей” для дітей з ДЦП / Данилова Т.В. // Теоретико-методологічні проблеми генетичної психології : матеріали Міжнародної наукової конференції, присвяченої 35-річчю наукової та педагогічної діяльності академіка С.Д. Максименка (17-18 грудня 2001 р., м. Київ). – Т.4 – К.: Міленіум, 2002. – С. 93-96.
13. Дебольский М.Г. Проведение социально-психологических тренингов в уголовно-исполнительной системе / Дебольский М.Г.: учебн. пособие. – М. : Акад. управления МВД России, 1996. – 235 с.
14. Димитров А.В. Основы пенитенциарной психологии Димитров А.В., Сафронов В.П. : учеб. пособие. – М. : Московский психолого-социальный институт, 2003. – 176 с.
15. Діти “групи ризику” : психологічні, соціальні та правові аспекти [упоряд. : М. Авдієвська]. – К. : Міський психологічний центр, 2001. – 192 с.

Додаткова література

1. Виноградова Е.В. Особенности межличностных отношений в детских домах и школах-интернатах / Виноградова Е.В.: дисс. ... канд. психол. наук. – М., 1992. – 150 с.
2. Вірна Ж.П. Мотиваційно-сміслова регуляція у професіоналізації психолога / Вірна Ж.П.: монографія. – Луцьк : РВВ “Вежа” Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2003. – 320 с.
3. Глоточкин А.Ю. Эмоции и чувства человека, лишённого свободы / Глоточкин А.Ю., Пирожков В.Ф. .– М. : Типография Высшей школы МВД СССР, 1970. – 46 с.
4. Говорун Т.В. Проблема ресоціалізації прийомних дітей із досвідом сексуальної травматизації / Говорун Т.В. // Психологія : зб. наук. праць НПУ імені М.П. Драгоманова. – 2000. – Вип.11. – С.121–128.

5. Гордеева О.В. Аналитическая интроспекция и кратковременная сенсорная депривация как методы изменения состояния сознания / Гордеева О.В., Финикова Г.Н. // Вопросы психологии. – 2005. – № 6. – С.72–81.
6. Гордеева О.В. Изменение состояния сознания при сенсорной депривации / Гордеева О.В. // Вестник МГУ. Серия 14. Психология. – 2004. – № 1. – С.79–87; №2. – С.66–83.
7. Канішевська Л. Специфіка виховання соціальної зрілості учнів шкіл-інтернатів для дітей-сиріт / Канішевська Л. // Соціологія : теорія, методика, маркетинг. – 1999. – № 4. – С.77– 84.
8. Карасева Н.И. Психологические особенности развития коммуникативных способностей у подростков, оставшихся без попечения родителей : автореф. дисс. ... канд. психол. Наук : спец. 19.00.07 „Педагогическая и возрастная психология”. – К., 1991. – 18 с.
9. Кігічак А.В. Реабілітація неповносправних дітей в Україні / Кігічак А.В. // Медична реабілітація, курортологія, фізіотерапія. – 1999. – № 1 (17). – С.29–51.
10. Князев Е.А. Педагогика и психология социальной депривации (исторический аспект) / Князев Е.А. // Вопросы психологии. – 1993. – № 3. – С. 39–47.
11. Кондратьев М.Ю. Подросток в системе межличностных отношений закрытого воспитательного учреждения / Кондратьев М.Ю. – М. : Просвещение, 1994. – 280 с.
12. Кондратьев М.Ю. Социальная психология закрытых образовательных учреждений / Кондратьев М.Ю. – СПб. : Питер, 2005. – 304 с.
13. Кондрашин В.И. Совершенствование социальной адаптации детей-сирот младшего школьного возраста с задержкой психического развития в условиях школы-интерната : дисс. ... канд. психол. наук. – 1992. – 160 с.
14. Коношенко С.В. Депривації вихованців центру реабілітації дітей-сиріт та дітей, які залишилися без опіки батьків / Коношенко С.В. // Теоретико-методологічні проблеми генетичної психології: матеріали Міжнародної наукової конференції, присвяченої 35-річчю наукової та педагогічної діяльності академіка С.Д. Максименка (17-18 грудня 2001 р., м. Київ). – Т. 2. – К. : Міленіум, 2002. – С.151-154.
15. Крейдун Н.П. Психологическое содержание криминогенного комплекса личности и его динамика в условиях изоляции от общества (на материале несовершеннолетних правонарушителей) : автореф. дисс. канд. психол. наук : спец. 19.00.05 „Социальная психология”. – К., КГУ, 1991. – 19 с.
16. Лангмейер И. Психическая депривация в детском возрасте / И. Лангмейер,; пер. Г.А. Овсянникова. – Изд. 1-е русск.– Прага : ЧССР : Авиценум. Медицинское издательство, 1984. – 334 с.
17. Лебединский В.В. Нарушения психического развития у детей / Лебединский В.В.. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1985. – 166 с.
18. Лишенные родительского попечительства : [хрестоматия, учебное пособие для студентов педагогических институтов] / ред.-сост. : В.С. Мухина. – М. : Просвещение, 1991. – 223 с.

19. Лобков Ю.Л. Социально-психологические аспекты эффективности помощи подросткам и юношам в условиях социальной депривации : автореф. дисс. ... канд. психол. наук. – М., 1998. – 21 с.
20. Максимова Н.Ю. Психологія адиктивної поведінки / Максимова Н.Ю.: навч. посіб. – К. : Видавничо-поліграфічний центр “Київський університет”, 2002.– 308 с.
21. Мухина В.С. Психологическая помощь детям, воспитывающимся в учреждениях интернатного типа / Мухина В.С. // Вопросы психологии. – 1989. – № 1. – С.32–39.
22. Осьмак Л.П. Психологические особенности самоутверждения подростков (в условиях семейного воспитания и воспитания в школах-интернатах для детей-сирот и детей, оставшихся без попечения родителей) : дисс. канд. психол. наук. – К., 1990. – 164 с.
23. Паршина Т.Б. Нервно-психическое напряжение у педагогически запущенных подростков в условиях ограниченного общения : дисс. канд. психол. наук. – Л., 1991. – 168 с.
24. Пирожков В.Ф. Криминальная психология / Пирожков В.Ф. // Психология подростковой преступности. Кн. 1. – М. : УРАО, 2000. – 350 с.
25. Пирожков В.Ф. Криминальная психология / Пирожков В.Ф. : Подросток в условиях социальной изоляции. Кн. 2. – М. : УРАО, 1998. – 280 с.
26. Подростковая судебная психиатрия / Под ред. В.А. Гурьевой. – М. : Медицина, 1998. – 349 с.
27. Прихожан А.М. Дети без семьи / Прихожан А.М., Толстых Н.Н. – М. : Педагогика, 1990. – 160 с.
28. Психическое развитие воспитанников детского дома / под ред. И.В. Дубровиной, А.Г. Рузской. – М. : Педагогика, 1990.
29. Психологические рекомендации по воспитанию детей в домах ребенка, детских домах и школах-интернатах (методические разработки). / отв. ред. И.В. Дубровина, А.Г. Рузская, Д.И. Фельдштейн. – М. : Педагогика, 1986. – 49 с.
30. Психологическое изучение детей в школе-интернате / под ред. Л.И. Божович. – М. : Изд. АПН РСФСР, 1960. – 108 с.
31. Психологічні особливості розвитку особистості дитини в умовах інтернатного закладу : метод. реком. – К. : РНМК, 1992. – 43 с.
32. Рюшнина Л.И. Психологические особенности познания других людей детьми, воспитывающимися в детском доме : дисс. ... канд. психол. наук. – М., 2001. – 165 с.
33. Синьов В.М. Педагогічні основи ресоціалізації злочинців / Синьов В.М., Радов Г.О., Кривуша В.І., Беца О.В.. – К. : МП “Леся”, 1997. – 272 с.
34. Строганова Т.А. Влияние ранней зрительной депривации на формирование системы контроля состояний мозга в раннем онтогенезе / Строганова Т.А., Посикера И.Н., Сергиенко Е.А., Строганова Т.А. // Журнал ВНД. – 1995. – Т. 45. – № 1. – С.66–76.
35. Стрюк К.І. Особливості спілкування дітей-сиріт в умовах дитбудинку / Стрюк К.І. // Педагогіка і психологія. – 1999. – № 3. – С.72–77.
36. Фрейре П. Педагогіка пригноблених / Фрейре П. – К. : Юніверс, 2003. – 168 с.

37. Фурманов И.А. Психологические особенности детей, лишенных родительского попечительства / Фурманов И.А. – Минск, 1999. – 250 с.
38. Ядвиршис Л.А. Преодоление депривации у детей в деятельности педагога / Ядвиршис Л.А. – Брянск : БИПКРО, 1997. – 54 с.